

Докторант Илона БАДЕСКУ

(Крайовски университет, Румъния)

ОТНОСНО НЯКОЛКО ДУМИ ОТ БЪЛГАРСКИ

ПРОИЗХОД В ДИАЛЕКТИТЕ, ГОВОРЕНИ В ОЛТЕНИЯ

Ilona BADESCU, PhD Candidate

(University of Krayova, Romania)

ABOUT SOME WORDS OF BULGARIAN

ORIGIN FROM THE DIALECTS SPOKEN IN OLTENIA

This article analyses several words from the dialects of the southern area of Romanian (the dialects spoken in Oltenia) and it refers to the way in which these words were integrated into the morfo-syntactic system of the Romanian language.

Keywords: dialects, lexical borrowings, etimology

După cum se știe, româna este continuatoarea romanității orientale, cea mai estică dintre limbile romanice. Urmașă directă a latinei din provinciile dunărene, în denumirea limbii (și a poporului) se continuă termenii *ROMANA LINGUA* și *ROMANUS POPULUS*. De altfel, elementul latin moștenit se regăsește în proporție de 99 % în structura gramaticală a limbii române și, în cea mai mare parte a fondului principal lexical.

În urma contactului cu slavii care s-au așezat în spațiul carpato-danubiano-pontic, în vocabularul limbii române au pătruns numeroase cuvinte de origine slavă veche sau veche bulgară. Unii dintre aceștia denumesc noțiuni fundamentale și au devenit indispensabili în limbă (*a vorbi, a munci, a iubi, obraz, milă, prieten etc.*). Cuvintele de origine slavă s-au adaptat sistemului romanic și conferă românei, alături de termeni de alte origini (maghiari, germani, grecești, turcești), o notă de originalitate în contextul celorlalte limbi romanice. Dintre limbile romanice numai friulana (dialect retoroman vorbit în nordul Italiei) mai are un fond de cuvinte de origine slavă, dar în proporție redusă și datorate numai vecinătății cu croata și slovena.

Pe lângă influența veche slavă, în română există și o influență datorată și vecinătății geografice, reprezentând adstratul. Exceptând jumătatea vestică a teritoriului de limbă română, unde elementele de adstrat provin din limbi neslave, maghiara, germana, pentru restul regiunilor românești adstraturile sunt, în cea mai mare parte, de tip slav. Astfel, în nordul și estul teritoriului, în subdialectele maramureșean și moldovenesc există un adstrat ucrainean și, unul mai slab reprezentat, rusesc și polonez. În partea de sud-vest, în subdialectul bănățean, elementele de adstrat sunt preponderent sârbești, iar pentru zona de sud, unde se vorbește subdialectul muntenesc, adstratul este bulgăresc.

În cadrul subdialectului muntenesc, Oltenia constituie o arie aparte prin trăsături care o delimitează foarte clar. Vecinătatea și conviețuirea îndelungată cu populația bulgară

de peste Dunăre au dus, în mod firesc, la o influențare reciprocă a celor două limbi și la nivel dialectal. În mod cert trebuie să existe și în graiurile bulgărești de lângă Dunăre unele cuvinte datorate românei.

În general, contactul de vecinătate geografică are ca urmare împrumuturi lexicale, neafectând alte compartimente ale limbii.

În cele ce urmează ne propunem prezentarea unor termeni bulgărești existenți în graiurile oltenești. Pentru selectarea materialului lexical au fost folosite glosarele regionale: *Glosar dialectal Oltenia*: 1967, *Lexic regional*: 1960, *Lexic regional 2*: 1967, dicționare etimologice și explicative românești: *Dicționarul limbii române*: 1913 și urm., *Dicționarul etimologic al limbii române*: 2003, *Dicționarul explicativ al limbii române*: 1998, *Micul dicționar academic*: 2001-2003, *Noul dicționar universal al limbii române*: 2006.

În urma despuierii glosarelor regionale, a fost reținut un număr de 28 de termeni pentru care dicționarele românești propun o etimologie bulgărească. Câteva cuvinte nu sunt specifice numai ariei oltenești, apar și în alte zone, la nivel dialectal sau popular, dar în graiurile oltenești, au dobândit sensuri și forme diferite.

Atât analiza cât și clasificarea termenilor s-au dovedit a fi dificile deoarece sursele etimologice sau lipsesc, sau sunt neclare: pentru unele cuvinte dicționarele românești propun o etimologie multiplă sud-slavă, bulgărească sau sârbo-croată.

1. Cuvinte care au același sens

1.1.1. Substantive

1.1.1.a. Substantive cu aceeași formă, dar cu alt gen

cúrnic, (-ce), s.n. “coteț de găini” < bg. *кърник*, s.m., idem (DER, s.v., unde este înregistrată ca variantă pentru Oltenia și forma *curuiac*; MDA, s.v.).

1.1.1.b. Substantive cu aceeași formă, dar accentuate diferit

mejdîná, (-ne, -ni), s.f. “hotar între două ogoare proprietăți” < bg. *междина*, s.f., 1. “interval, gol, distanță în spațiu”, cf. *межда*, s.f., “hat, răzor” (DER, înregistrat la cuvântul-titlu *meje*; apare ca derivat și verbul *a se mejdini* “a se învecina”; DEX, s.v., NDU, s.v.).

1.1.2. Adjective

siv, (-ă), adj. “încărunțit” < bg. *сив*, adj. idem (DLR, s.v., DER, s.v., DEX, s.v., LR, 17).

1.2. Cu formă diferită

1.2.1. Substantive

1.2.1.a. Substantive modificate fonetic

prăştină, (-ni), s.f. “tescovină” < bg. *пращина*, s.f. idem (GDO, s.v., DA, *prăştină*², DER, s.v., NDU, s.v., 1., cf. DEX, s.v.).

1.2.1.b. Substantive modificate fonetic și accentuate diferit

năplăt, (-ți), s.m. “obadă” < bg. *наплат*, s.m. idem (DER, s.v.; DLR, MDA, NDU, *năplăt*).

1.2.1.b. Substantive modificate fonetic și cu alt gen

plas, (-uri), s.n., “tălpi la sanie” < bg. *плас*, s.m. idem (GDO, s.v. înregistrează numai forma de plural).

1.2.2. Adjective

sîv, (-ă), vezi **siv**.

1.2.3. Verbe

stroși, storșesc, vb. IV “a zdrobi (struguri) < bg. *сгрозювам, сгрозюва*, vb. “a sparge, a rupe; a sfărâma, a zdrobi” (LR, 43; cf. DEX, NDU, *stropși*);

storși, storșesc, vb. IV, vezi **stroși** (LR, 43).

2. Cuvinte modificate fonetic care păstrează un sens, dar dezvoltă și alt sens / alte sensuri

2.1.a. Substantive modificate fonetic

lăcră, (-e), s.f. 1. ”cutie de lemn, cu capac, în care se păstrează mălaiul, făina, grâul etc.”, 2. ”parcelă dintr-o grădină, rezervată unui anumit fel de zarzavat” < bg. *пакла*, s.f. 1. ”ladă de haine”; 2. ”dulap în perete”; 3. (agr.) ”raclă, hambar, stivă”; 4. (mil) ”cheson” (LR, 54, cf. *raclă*, DER, s.v., DEX, s.v., MDA, s.v., NDU, s.v.);

plas, plași, s.m. ”tălpi la războiul de țesut” < bg. *плас*, s.m. (LR, 84, cf. DLR, *plaz*², NDU, *plaz*).

2.1.b. Substantive modificate fonetic și care au alt gen

plăstă, (-e), s.f. 1. ”grămadă de fân făcută din mai multe căpițe”, 2. ”porțiune de împrejmuire de scânduri sau șipcă de lungimea șipcilor longitudinale (și care, obișnuit, ține de la un stâlp până la altul)” < bg. *пласъм*, s.m. 1. ”strat, pătură”; 2. ”căpiță de fân” (LR, 31, 55, cf. DLR, s.v., MDA, s.v., DEX, s.v., NDU, s.v.);

3. Cuvinte care au dezvoltat alte sensuri

3.1. Cu aceeași formă

3.1.1. Substantive

3.1.1.a. Substantive cu aceeași formă, dar accentuate diferit și cu alt gen

tóriște, (-i), s.f. ”loc pregătit pentru pus prinzătoarea de păsări” < bg. *мориште*, s.n. “gunoi, bălegar; platformă de gunoi de grajd” (LR, 32, DLR, s.v., DER îl înregistrează la cuvîntul-titlu *tor* și cu varianta *túriște*, NDU, s.v.);

tóruște, fără a fi menționată forma de plural, s.f. “rămășiță de coceni, de paie, după ce au mâncat vitele într-un loc, afară”, vezi **tóriște** (LR, 50);

uléi, (-ie), s.n. “trunchi de copac, gros, scobit mult înăuntru la un cap, în care se păstrează fasole (boabe), mei, poame uscate etc.” < bg. *улей*, s.m. “jgheab, scoc, uluc” (LR, 32, DER, s.v., DEX, *ulei*¹, MDA, s.v., NDU, *ulei*²).

3.1.1.b. Substantive cu aceeași formă, dar cu alt gen

obór, oboare, s.n. 1. ”curte”, 2. (în expr.) *oborul de gloabă* ”locul unde sunt închise vitele ce au pășunat prin locuri interzise” < bg. *обòр*, s.m. ”grajd, staul” (GDO, s.v., cf. DLR, s.v., DER, s.v., DEX, s.v., MDA, s.v., NDU, s.v.);

tor, (-uri), s.n. ”moarea săpunului, stratul săpunului, zeama ce rămâne după ce s-a scos săpunul”; 2. ”gunoiul, restul, rămășițele” < bg. *топ*, s.m. ”îngrășământ, bălegar; îngrășământ chimic” (GDO, s.v., LR, 43, cf. DER, s.v., NDU, *tor*³).

3.2. Cu formă diferită

3.2.1. Substantive

3.2.1.a. Substantive modificate fonetic

cúclă, (-e), s.f. ”figurină de turtă dulce” < bg. *кúкла*, s.f. 1. ”păpușă”, 2. (fig.) ”marionetă” (LR, 24, cf. MDA, s.v.);

dănác, (-ci), s.m. ”flăcău” < bg. *данàк*, s.m. ”vițel” (DER, s.v., MDA, s.v., NDU, s.v.);

doică, (-ci), s.f. ”cuvânt cu care se adresează persoane tinere unei femei mai în vârstă, țată” < bg. *дòйка*, s.f. ”doică” (LR, 35, MDA, 2. s.v., cf. DER, s.v., DEX, s.v.);

cópcă¹, (-ci), s.f. ”prima tăietură făcută cu toporul în copac, înainte de a-l tăia cu joagărul pentru a-l doborî” < bg. *кòпка*, s.f. 1. ”săpătură, groapă săpată”; 2. ”copcă” (GDO, s.v., cf. DER, DEX, NDU, *copcă*²).

3.2.1.b. Substantive modificate fonetic și accentuate diferit

târcól, (-uri), s.n. ”margine, circumferință”; 2. ”împrejmuire, gard” < bg. *тòрκαлò*, s.n. (pop.) ”cerc, roată” (GDO, s.v., cf. DER, s.v., DEX, s.v.).

3.2.1.c. Substantive modificate fonetic și cu alt gen

cópcă_e, (-ci), s.f., pl. ”bucăți de tablă bătute în cuie, care fixează tabla pe acoperișul casei” < bg. *éóï÷e*, s.n. ”nasture; buton” (GDO, s.v.,; DER, DEX, NDU, *copcă*¹);

jeg, (-uri), s.n., ”senzație de arsură pe gât” < bg. *жèза*, s.f. ”arșiță, dogoare, zăpușeală, zăduf” (DEX, 3. s.v.);

treâsc, (-uri), s.n. ”praf, rămășițe de la lucruri, care nu se pot întrebuița” < bg. *трèска²*, s.f. ”surcea, așchie, țandără” (LR, 32, LR, 57, DLR, s.v.).

3.2.2. Adjective

cítov, (-ă), adj. 1. ”debil, firav, bolnăvicios, nebun”; 2. ”lipsit de un membru”, 3. ”turmentat, amețit (de băutură)” < bg. *читав* ”(reg.) ”întreg, nevătămat” (LR, 26, LR, 34; LR, 12; cf. DER, s.v., MDA, s.v. (învechit)).

3.2.3. Verbe

năgrăbí, năgrăbésc, vb. intr., IV ”a se năpusti asupra cuiva” < bg. *нагрàбвам*, *награбя* ”a jefui, a prăda” (LR, II, 15, MDA, s.v., care înregistrează și adverbul *năgrabă* ”degrabă”).

3.3. Cuvinte care și-au schimbat clasa gramaticală

pâlnă, fără a se preciza forma de plural, s.f. ”fire de plante răsărite prea des” < cf. bg. *пълно*, adv. 1. ”plin, umplut”, 2. ”plin, complet, întreg” (GDO, s.v.).

4. Formații românești

4.1. Derivate cu prefixul **în-**

încrosnat (-ă), adj. “plin, îndesat; din abundență”, înregistrat și cu forma **încroșnat** (în imprecății) “afurisit” (LR, 30) < *în* + *crosnă* (“sarcină de lemne sau vreascuri pe care o poartă cineva în spinare; mulțime de obiecte așezate în ordine” (DEX, s.v., MDA, s.v.) < cf. bg. *кросня*) + *-at*.

înlăcrată, adj., înregistrat cu forma de feminin, “așezată în romburi” (GDO, s.v.) < *în* + *lacră* (vezi 2.1.a.) + *-at*.

întârcoli, întârcolesc, vb. IV “a înconjura” (GDO, s.v.) < *în* + *târcol* (vezi 3.1.1.b.) + *-i*

4.2. Derivate cu sufixe:

-ăci: dănăci, dănăcesc, vb. IV “a flăcăi, a sta neînșurat” (LR, 35) < *dănac* (vezi 3.2.1.a.) + *-ăci*;

-ie: dănăcie, (-i), s.f. “tinerețe” (GDO, s.v.) < *dănac* + *-ie*;

-iță: cúcliță, (-e), s.f., diminutivul de la *cuclă* (LR, 24) < *cuclă* (vezi 3.2.1.a.) + *-iță*;

-toăre: stroșitoăre, (-óri), s.f. “presă, aparat de scos mustul din struguri” (LR, 56) < *stroși* (vezi 1.2.3.) + *-toăre*.

Pe baza materialului prezentat, se pot reține următoarele concluzii:

1. Termenii înregistrați denumesc realități legate de diferite aspecte ale vieții rurale. Sunt termeni care se referă la gospodăria țărănească (denumesc construcții anexe ale casei sau obiecte din gospodărie), la agricultură (legați de prelucrarea pământului și de strângerea fânului), la boli, la defecte omenești, la însușiri ale obiectelor, în general, la diferite aspecte ale culturii materiale rurale.

2. Din punct de vedere al claselor gramaticale, cele mai multe cuvinte împrumutate sunt substantive și numai câteva adjective și verbe, acestea din urmă încadrate, de regulă, la conjugarea a IV-a, cum s-a întâmplat în general cu verbele slave.

3. Aria de răspândire a cuvintelor nu este uniformă. Mulți dintre termenii în discuție nu sunt întâlniți în întreaga Oltenie, ci numai în anumite zone ale ei. O parte dintre termeni apar și în alte zone dialectale și, popular, în limba comună, însă au dezvoltat în graiurile olteneste sensuri aparte.

4. Unii termeni împrumutați și-au păstrat forma. De cele mai multe ori însă au fost adaptați fonetic, au suferit modificări ale accentului. Câteodată transformările fonetice au atras după sine și modificări morfologice, în special schimbarea genului.

5. Un mare număr de termeni dialectali s-au format pe teren românesc de la cuvinte bulgărești cu ajutorul unor afixe care pot fi slave sau de alte origini.

6. O mențiune specială se impune în legătură cu unele verbe încadrate la conjugarea a IV-a. Acestea sunt adaptate la sistemul românesc al verbelor cu sufixul de lărgire *-esc*

(< lat. –*ISCO*) la persoanele 1,2,3,6. Spre deosebire însă de alte verbe de varii origini, care, în graiurile oltenești, pierd acest sufix, acestea păstrează sufixul, ceea ce pledează pentru o formație mai nouă.

7. Viitorul unora dintre aceste cuvinte este unul incert. Cum cuvintele circulă cu obiectele pe care le denumesc și cum societatea este într-un permanent proces de modernizare, e posibil ca unele să dispară o dată cu dispariția obiectelor sau a acțiunilor pe care le denumesc. Oricum, ele conferă, alături de alte cuvinte, cel puțin deocamdată, culoarea locală a graiurilor oltenești.

BIBLIOGRAFIE

Ciorănescu, 2003: **Ciorănescu, Al.** Dicționarul etimologic al limbii române, București, Editura Paralela 45, (DER), 2003.

DEX, 1998: *Academia Română – Institutul de lingvistică “Iorgu Iordan”* Dicționarul explicativ al limbii române, Ediția a II-a, București, 1998.

DA, 1913–1948: *Academia Română* Dicționarul limbii române, București, Editura Academiei.

DLR, 1965 ș.u.: *Academia Română* Dicționarul limbii române, serie nouă, București, Editura Academiei.

Gheorghiev, 1962 ș.u.: **Gheorghiev, Vl., Gălăbov, Iv., Zaimov, I.** Български етимологичен речник, София, 1962.

GDO, 1967: Glosar dialectal Oltenia, București, Editura Academiei.

Iovan, 1994: **Iovan, T.** Dicționar bulgar-român, București, Editura Științifică, 1994.

LR, 1960: *Societatea de Științe Istorice și Filologice (coord. Bulgăr Gh.)* Lexic regional, București, Editura Academiei.

LR2, 1967: *Societatea de Științe Istorice și Filologice (coord. Mareș L.)* Lexic regional 2, Editura Științifică, București.

MDA 2001–2003: *Academia Română – Institutul de lingvistică “Iorgu Iordan”* Micul dicționar academic, I-IV, București, Editura Univers enciclopedic.

Mihăilă, 1960: **Mihăilă, G.** Împrumuturi vechi sud-slave în limba română, București, Editura Academiei.

Mihăilă 1965: **Mihăilă, G.** Elemente slave în graiurile dacoromâne. – Limba română, XIV, N.1, 1960, p. 65–76.

Mihăilă 1971: *Mihăilă, G.* Criteriile determinării împrumuturilor slave în limba română.- Studii și Cercetări Lingvistice, XXII, N. 4, p.351-367.

Mihăilă, 1980: **Mihăilă, G.** Împrumuturi bulgărești în sudul teritoriului dacoromân.- Studii și Cercetări Lingvistice, XXXI, N. 5, 1980, p. 591–594.

Mihăilă, 1970: **Mihăilă, G.** Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970.

Oprea, 2006: **Oprea, I., Pamfil, C. G., Radu, R., Zăstroiu, V.** Noul dicționar universal al limbii române, ediția a II-a, București, Editura Litera Internațional (NDU), 2006.

Rosetti, 1968: **Rosetti, Al.** Istoria limbii române, București, Editura pentru Literatură, 1968.

TD, 1984: *Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice (coord. Rusu V.)* Tratat de dialectologie românească, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.